

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЛИЧКО Валерія Сергіївна

УДК. 340.13(477)

**ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, професор
ЗАВАЛЬНЮК Володимир Васильович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
ректор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
СКАКУН Ольга Федорівна,
Кримський економічний інститут ДВНЗ
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри правового регулювання
економіки;

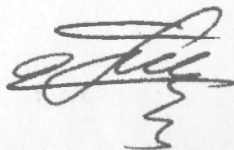
кандидат юридичних наук, доцент
МАНЬКО Денис Григорович,
Міжнародний гуманітарний університет,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться 23 грудня 2013 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «*19*» листопада 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування сучасної держави, організація діяльності якої має ґрунтуватися, перш за все, на принципах гуманізму та демократизму, є можливим лише за умови існування якісно розвинутої системи органів та компетентних осіб, що здійснюють правову допомогу. Подібне твердження обґрунтовується, по-перше, необхідністю зв'язування держаної влади правом, а, по-друге, стимулюванням розвитку інститутів громадянського суспільства. Так, народ, що є первісним носієм влади, завдяки особливим механізмам створює прийнятну і таку, що відповідає його потребам, систему правових приписів, завдяки яким встановлюються межі можливої та обов'язкової діяльності державних органів. Поряд із цим, у праві фіксуються певні алгоритми захисту та відновлення порушених прав.

У зазначеному аспекті правова допомога є вираженням того, що право – це не тільки інструмент упорядкування та охорони окремих соціальних відносин, але й засіб для досягнення окремими індивідами встановлення справедливості. При цьому, і це дуже важливо, така допомога надається як на платній, так і на безплатній основі. Поряд із цим, особами, які мають право звернутися за правовою допомогою, є як приватноправові, так і публічно-правові суб'єкти.

Право особи на правову допомогу є конституційно закріпленою юридичною гарантією, покликаною забезпечити доступ до кваліфікованої правової допомоги з метою вирішення проблемної ситуації. Правова допомога на теперішній час відіграє важливу роль у формуванні правової держави, розвитку соціально-активного та захищеного громадянського суспільства.

Розуміння значення правової допомоги, класифікація її видів та суб'єктів дозволяють не тільки глибше зрозуміти її місце у правовій сфері, але й наблизитися до з'ясування аксіологічної сутності права.

Останнім часом в Україні відбулися значні зміни в регулюванні відносин із надання та одержання правової допомоги. Так, за останні декілька років було прийнято ряд нормативно-правових актів, покликаних врегульовувати відносини з правової допомоги в Україні, зокрема Закон України «Про безплатну правову допомогу», Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України, що значною мірою вплинуло на засади інституту правової допомоги в Україні. Запровадження принципово нової для України системи кримінального судочинства, зміни в системі безплатної правової допомоги, перетворення в регулюванні правовідносин із надання правової допомоги адвокатами є значним кроком у справі побудови сучасної та

ефективної системи правової допомоги в Україні, яка дозволила б якісно та доступно вирішувати правові ситуації.

Проте, чинне законодавство України у цій сфері потребує подальшої розробки та удосконалення шляхом внесення відповідних змін та роз'яснень, розширення кола осіб, які потребують безоплатної вторинної правової допомоги, удосконалення системи правової допомоги в Україні та обґрунтування категоріально-методологічного інструментарію досягнення цієї особливої категорії загальнотеоретичної юриспруденції:

Поряд із цим, слід зазначити відсутність комплексних теоретичних досліджень поняття правової допомоги та її видів, оскільки більшість наукових праць присвячено окремим елементам системи правової допомоги, або окремим її видам, що не дозволяє скласти цілісне уявлення про правову допомогу в Україні. Враховуючи вищевикладене, слід зазначити високий рівень актуальності загальнотеоретичного дослідження сутності правової допомоги в Україні.

Окремі аспекти загальнотеоретичних проблем правової допомоги у різних сферах державної діяльності досліджувалися в роботах вітчизняних вчених О. М. Бандурки, Є.Ю. Бови, Т.В. Варфоломеевої, С.Д. Гусарева, А.Т. Комзюка, В.В. Копейчикова, Д.Г. Манько, Т.В. Омельченко, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, Ю.М. Тодики та ін. У науці кримінального процесу цій проблематиці присвячено роботи В.Д. Адаменка, С.А. Альперта, М.І. Бажанова, О.В. Бауліна, О.Д. Бойкова, М.М. Гродзинського, Ю.М. Грошевого, Н.А. Дрьоміної, П.С. Елькінд, С.П. Єфімічева, В.С. Зеленецького, Г.К. Кожевнікова, Л.Д. Кокорева, О.Р. Михайленка, І.Л. Петрухіна, М.А. Погорецького, М.М. Полянського, А.Л. Рівліна, В.М. Савицького, Ю.І. Стецовського, М.С. Строговича, В.М. Трофименка, Ю.В. Хоматова, О.Г. Шило, М.Є. Шумила, М.О. Чельцова-Бебутова, Ю.П. Яновича та ін. У контексті діяльності адвокатури як суб'єкта надання особам правової допомоги, окремі питання правової допомоги висвітлено в роботах А.М. Бірюкової, Т.В. Варфоломеевої, Є.В. Васьковського, В.Г. Гончаренка, С.В. Гончаренка, І.Ю. Гловацького, Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, О.Л. Жуковської, Я.П. Зейкана, С.В. Ківалова, В.Т. Маляренка, М.А. Маркуш, О.Р. Михайленка, А.В. Молдована, В.В. Молдована, В.Т. Нора, В.О. Попелюшка, С.Ф. Сафулька, О.Д. Святоцького, М.І. Сірого, З.Д. Смітєнко, С.Я. Фурси, Д.П. Фіолєвського, В.П. Шибіко, О.Г. Яновської та ін.

Незважаючи на чисельні публікації та дослідження, присвячені правовій допомозі, залишається багато не вирішених питань, зокрема, обґрунтування поняття та видів правової допомоги в загальнотеоретичному контексті, а відповідно, категоріальний статус правової допомоги в системі юриспруденції тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до програми Міністерства освіти і науки України «Актуальні проблеми будівництва демократичної, соціальної правової держави відповідно до положень Конституції України», наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» у відповідності до теми науково-дослідної роботи університету на 2011 – 2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U000671).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення поняття, ознак та змісту правової допомоги, її видів та форм, суб'єктів надання та осіб одержання правової допомоги, а також шляхів удосконалення інституту правової допомоги в Україні.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило постановку та вирішення таких задач:

виокремити етапи становлення інституту правової допомоги в Україні; визначити сутність та зміст поняття «правова допомога», його співвідношення з такими поняттями як «юридична допомога», «правові послуги», «захист», «захист від обвинувачення»;

виокремити та охарактеризувати основні ознаки правової допомоги;

удосконалити дефініцію безоплатної правової допомоги;

охарактеризувати міжнародно-правові стандарти правової допомоги;

визначити критерії класифікації правової допомоги та охарактеризувати

їх;

розкрити особливості окремих видів правової допомоги: безоплатної правової допомоги в Україні; правової допомоги у кримінальних, цивільних, адміністративних та господарських справах; міжнародної правової допомоги;

установити коло суб'єктів надання правової допомоги в Україні;

охарактеризувати порядок надання безоплатної правової допомоги в Україні;

виокремити проблемні аспекти інституту правової допомоги в Україні;

розробити пропозиції щодо удосконалення інституту правової допомоги в Україні.

Об'єктом дослідження є професійна діяльність юристів.

Предметом дослідження є поняття та види правової допомоги в Україні.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дисертації становлять наукові підходи, принципи та методи, застосування яких дозволило найбільш ефективно вирішити поставлені дослідницькі задачі.

У дослідженні використовувалися: антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, феноменологічний підходи. Антропологічний підхід

допоміг визначити загальну стратегію дослідження, поставити ~~збудувати~~ **збудувати** в центр правової системи. Аксиологічний підхід надав **можливість** визначити основні напрямки ціннісної характеристики права. За допомогою герменевтичного підходу визначено правову допомогу як діяльність, що послідовно оновлюється внаслідок наукових розробок та прийняття нормативно-правових актів. Феноменологічний підхід застосовано в процесі дослідження природи правової допомоги.

Основою дослідження стали принципи історизму, системності, плюралізму.

За допомогою діалектичного методу та методу формальної логіки визначено особливості співвідношення між правом та його складовими елементами, підходами до їх розуміння та пізнання.

У процесі дослідження генези правової допомоги в Україні використовувався історичний метод (п. 1.1). За допомогою формально-логічного методу було розкрито поняття, ознаки та зміст правової допомоги, її співвідношення із суміжними правовими категоріями (п. 1.2). Порівняльно-правовий метод було використано при розкритті міжнародно-правових стандартів правової допомоги, визначенні міжнародної правової допомоги як виду правової допомоги згідно з існуючим світовим досвідом надання правової допомоги (п.п. 1.3, 2.2). За допомогою формально-юридичного методу висвітлено підстави класифікації правової допомоги, розкрито особливості правової допомоги в судочинстві, визначено суб'єктів одержання та надання правової допомоги в Україні (п.п. 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Використання системного методу надало можливість охарактеризувати правову допомогу як системне явище, що включає низку взаємоузгоджених елементів.

Емпіричну базу дослідження становлять міжнародно-правові акти, Конституція України, діюче законодавство України, опублікована практика судів України та Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в українській юриспруденції монографічним дослідженням інституту правової допомоги на загальнотеоретичному рівні, яке обумовлюється самостійним авторським підходом до ряду досліджуваних проблем, удосконаленням низки сталих положень, розробленням власних дефініцій.

Зокрема, наукова новизна виражена в таких положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

сформульовано дефініцію правової допомоги як категорії загальнотеоретичного правознавства: **правова допомога** – це різновид юридичної діяльності, який спрямовано на здійснення правових послуг для зацікавлених осіб публічного і приватного права;

обґрунтовано необхідність розмежування осіб, що мають право на отримання правової допомоги, з колом суб'єктів правової допомоги, у тому числі безоплатної;

запропоновано такий вид правової допомоги, як змішана правова допомога, класифікаційним критерієм для виокремлення якої є особливості територіальних ознак;

встановлено на загальнотеоретичному рівні місце та роль правової допомоги в системі забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів та обов'язків людини і громадянина;

удосконалено:

визначення безоплатної правової допомоги як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, захисту цих обов'язків, прав та свобод, їх відновлення у разі порушення;

підходи до класифікації видів правової допомоги з урахуванням таких особливостей, як: сфера надання, форми правової допомоги, статус суб'єктів надання правової допомоги, платність, обсяг правової допомоги, критерій основного або факультативного характеру діяльності суб'єкта надання правової допомоги;

положення про застосування міжнародно-правових стандартів правової допомоги в юридичній діяльності;

теоретичні засади правової допомоги в різних видах судочинства.

набули подальшого розвитку:

питання генезису правової допомоги в Україні у контексті сучасного розуміння змісту сутності права;

шляхи удосконалення інституту правової допомоги в Україні за допомогою внесення змін до національного законодавства в частині дефініції поняття правової допомоги, формування однорідності юридичної термінології, доповнення переліку осіб, які мають право одержання безоплатної правової допомоги та розмежування їх з суб'єктами надання правової допомоги.

Практичне значення одержаних результатів виявляється у можливості їх застосування у подальших дослідженнях як у сфері теорії держави і права, так і в окремих галузевих науках. Викладені в дисертації положення та висновки можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки питань, пов'язаних із загальнотеоретичними проблемами інституту правової допомоги;

навчальній сфері – при проведенні лекційних та практичних занять з таких дисциплін, як «Теорія держави і права», «Філософія права» тощо;

правореалізаційній сфері – у процесі надання та одержання правової допомоги;

правовиховній сфері – при сприянні підвищенню рівня правової культури та правової свідомості різних верств населення; нормотворчій діяльності – з метою удосконалення нормативного регулювання відносин із правової допомоги в Україні.

Апробація результатів дослідження: Положення дисертаційного дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення і висновки дисертації доповідалися на: міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.); міжнародному «круглому столі» «Актуальні проблеми філософії права: правова аксіологія» (м. Одеса, 09 грудня 2011 р.); Другій міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті професора О.В. Сурилова, 165-річчю Одеської школи права та 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 30–31 березня 2012 р.); міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького й аспірантського складу «Правове життя сучасної України», присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.); міжнародному «круглому столі» «Актуальні проблеми філософії права. Аксиосфера права та держави» (м. Одеса, 13 грудня 2012 р.); Третій Міжнародній науковій конференції «Розвиток методології сучасної юриспруденції» (м. Одеса, 12 квітня 2013 р.).

Публікації. Основні результати та положення дослідження відображено у 15 наукових публікаціях, 5 із яких містяться у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку.

Структура дисертації визначається метою та завданнями дослідження і складається із вступу, 3 розділів, 12 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок, із них основного тексту – 225 сторінок. Список використаних джерел налічує 223 найменування і розміщений на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми і ступінь її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації.

Перший розділ «Правова допомога як поняття та явище у правовій реальності» складається з чотирьох підрозділів, в яких простежено генезу інституту правової допомоги на теренах України до сучасного розуміння

поняття правової допомоги, розглянуто поняття, ознаки, зміст та критерії правової допомоги, її співвідношення із суміжними поняттями, а також міжнародно-правові стандарти правової допомоги.

У підрозділі 1.1. «*Гене́за інституту правової допомоги на теренах України*» досліджено становлення та розвиток інституту правової допомоги на теренах України, зокрема її витоки, починаючи із стародавніх часів, та удосконалення із трансформуванням у сучасне розуміння правової допомоги.

Визначено, що у Київській Русі інститут захисту та писемне право розвивалися в особливих історичних умовах общинного співжиття, тобто функції захисту, обвинувачення та покарання виконували общини. Відмічено прагнення вирішувати суперечності між общинами шляхом судового розгляду, а не війною, що викликало необхідність появи державних органів судової влади. При такому підході судове представництво ще не мало законодавчого закріплення, оскільки функції представників визначалися на певному рівні звичаєвого права. Проте, зазначено, що вже на цьому етапі відчувалася активна участь держави у захисті потерпілої сторони, яка полягала в забороні потерпілій особі звільняти правопорушника від покарання за мировою згодою. З'ясовано приділення значної уваги питанням правової допомоги у Статутах Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 років.

Охарактеризовано період розвитку права в Україні, пов'язаний з появою проекту кодексу українського права під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., якого так і не було прийнято царським урядом, проте він мав широке застосування на практиці, оскільки значна увага у ньому приділялася аспектам правової допомоги у кримінальному процесі.

Зазначено, що на етапі судової реформи середини XIX ст. в Росії зміна форми кримінального процесу з розшукової на змішану передбачала розвиток змагальності судового розгляду, тоді як на території західноукраїнських земель становлення інституту правової допомоги у кримінальному судочинстві відбувалося під впливом Австро-угорського законодавства.

Видокремлено такі здобутки інституту правової допомоги в період розвитку України у складі СРСР, як високий рівень теоретичної розробки права обвинуваченого на захист з одночасним посиленням державного впливу на суб'єктів надання правової допомоги, які й на теперішній час становлять основу зазначеного інституту поряд із прийняттям актуальних та ефективних нормативно-правових актів, покликаних врегулювати систему надання та одержання правової допомоги з урахуванням найкращих міжнародно-правових зразків.

Підрозділ 1.2. «Поняття, ознаки та зміст правової допомоги» присвячено дослідженню поняття та ознак правової допомоги, її змісту.

Визначено, що в законодавстві *правова допомога* визначається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав та свобод, їх відновлення у разі порушення. З огляду на це, запропоновано визначати правову допомогу як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації не тільки прав і свобод людини і громадянина, але й юридичних обов'язків, визначених Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами.

Враховуючи порядок організації, надання та отримання правової допомоги, виокремлено та охарактеризовано такі її ознаки: а) *правова допомога* – це різновид юридичної діяльності; б) отримує вираження у наданні правових послуг; в) може надаватися як на платній, так і безоплатній основі; г) відсутність гарантії позитивного результату правової допомоги; д) передбачає наявність професійної таємниці; ж) наслідки правової допомоги мають юридичне значення.

Обґрунтовано визначення змісту правової допомоги як через юридичну діяльність, так і з позиції правової послуги. Доведено, що *правова допомога*, як процес, відбувається як юридична діяльність кваліфікованого суб'єкта та зовні має вираження у вигляді правової послуги – результату юридичної діяльності.

У *підрозділі 1.3. «Співвідношення правової допомоги із суміжними поняттями»* йдеться про співвідношення поняття правової допомоги з такими суміжними категоріями, як «юридична допомога», «юридичні послуги», «правові послуги», «соціальні послуги», «захист від обвинувачення».

Визначено, що поняття «*правова допомога*» та «*юридична допомога*» є тотожними, і розмежовувати їх ніякого сенсу немає, оскільки це тільки ускладнює процедуру використання цих термінів. Установлено, що в Законі України «Про міліцію» вживаються поняття «*правова допомога*» та «*юридична допомога*», в Законах України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про судоустрій та статус суддів» вживаються поняття «*правова допомога*», із чого вбачається однаковий зміст згаданих термінів.

Акцентовано увагу на співвідношенні поняття «*правова допомога*» і поняття «*правова послуга*», оскільки *правова допомога* є поняттям більш високого юридично-нормативного порядку і більш широкого соціально-правового змісту. Резюмовано, що понятійно-сміслова взаємодія між цими поняттями може бути виражена як відношення категорії (*правова допомога*) і поняття (*правові послуги*). Оскільки надання соціальних послуг здійснюється окремим категоріям населення у зв'язку з інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом

життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті, встановлено, що правова допомога може надаватися у вигляді соціальних послуг соціально незахищеним верствам населення.

Доведено, що поняття захисту є більш широким за обсягом ніж правова допомога. Згідно з нормами Конституції захист є різним і за об'єктом (стосовно соціальних, трудових, фізичних, інших прав і свобод, тобто як негативних, так і позитивних прав), і за формами, чи засобами (через суд, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні органи, політичні та інші об'єднання, або через захисника). За видом захист може бути правовим – відновлення певних прав через відповідні процедури, соціальним (як соціальна захищеність), фізичним. Підкреслено, що в процесі реалізації права на захист особа може отримати правову допомогу як гарантоване Конституцією право. Зазначено, що основна відмінність між поняттями «правова допомога» і «захист від обвинувачення» вбачається в суб'єкті надання правової допомоги. Ці поняття є суміжними, оскільки вони містять однакові цілі, що можна визначити як охорону прав, свобод і законних інтересів.

У підрозділі 1.4. «Міжнародно-правові стандарти правової допомоги» зазначено, що правова допомога в Україні регулюється такими міжнародно-правовими актами, ратифікованими Україною, як Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і Протоколами до неї, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права тощо, що створюють механізми подання індивідуальних скарг у разі порушення гарантованих прав, свобод та інтересів осіб.

На підставі системного аналізу міжнародно-правових актів, присвячених правовій допомозі, визначено основні стандарти у сфері правової допомоги: а) можливість людини захищати себе особисто чи за допомогою обраного нею захисника, або в разі нестачі у неї коштів для оплати праці захисника, користуватися послугами призначеного їй захисника безкоштовно, коли того вимагають інтереси правосуддя; б) відсутність розгляду економічного чинника як перешкоди на шляху використання або захисту своїх прав в усіх судових інстанціях; в) надання національними державами своїм громадянам, а також всім іншим фізичним особам, які мають постійне місце проживання на території держави, де відбувається розгляд, юридичної допомоги по всіх категоріях справ у судах усіх інстанцій; г) забезпечення державою особам, які знаходяться в економічно несприятливому становищі, можливості отримання необхідної юридичної допомоги та консультацій з усіх питань, що можуть зачіпати їх права та інтереси.

Другий розділ «Види правової допомоги та критерії їх класифікації» складається з чотирьох підрозділів, в яких надано характеристику видам правової допомоги відповідно до різних критеріїв класифікації, зокрема безоплатній правовій допомозі, правовій допомозі в різних видах судочинства, а також міжнародній правовій допомозі.

У підрозділі 2.1. «Класифікація видів правової допомоги» на підставі та з урахуванням класифікацій як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, правову допомогу запропоновано класифікувати за критеріями: 1) форм, в яких може здійснюватися правова допомога на: а) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань; б) підготовку документів непроцесуального характеру (звернень, заяв, скарг тощо); в) підготовку документів процесуального характеру; г) представництво; д) надання правової допомоги юридичними клініками; 2) територіальної ознаки на: а) внутрішньодержавну; б) міжнародну; в) змішану правову допомогу; 3) сфери надання на правову допомогу в: а) кримінальних справах; б) цивільних справах; в) адміністративних справах; г) господарських справах; д) у справах про адміністративні правопорушення.

У підрозділі 2.2. «Безоплатна правова допомога» охарактеризовано основні моделі системи безоплатної правової допомоги, зокрема, систему адвокатів за призначенням (система «EXOFFICIO»), офіс громадського (державного) захисника (як різновиди – кабінети громадського захисника), контрактну систему, систему «JUDICARE», роботу «PROBONO», юридичних клінік (як різновид – центри правової допомоги); розглянуто специфічні риси, притаманні таким країнам, як Велика Британія, Нідерланди, США, Ізраїль та країнам СНД і Балтії при забезпеченні права осіб на отримання безоплатної правової допомоги; визначено засади організації системи безоплатної правової допомоги в Україні та специфічні риси її побудови та функціонування.

Установлено, що безоплатна правова допомога є особливим видом правової допомоги в Україні. Наголошено на значущості розроблення питання безоплатної правової допомоги, оскільки реальний та безперешкодний доступ осіб до безоплатної правової допомоги дозволяє на відповідному рівні забезпечувати права, свободи та інтереси осіб, їх охорону та захист. Звернуто увагу на нещодавні позитивні зміни в частині реалізації Концепції про безоплатну правову допомогу в Україні шляхом прийняття Верховною Радою України Закону України «Про безоплатну правову допомогу», в якому на законодавчому рівні уперше закріпилися поняття правової допомоги, безоплатної правової допомоги, визначився перелік суб'єктів одержання та надання правової допомоги в Українській державі тощо.

У підрозділі 2.3. «Особливості правової допомоги у судочинстві» розкрито питання, присвячені наданню та одержанню правової допомоги

в різних видах судочинства, зокрема, в цивільних, кримінальних та господарських справах.

Акцентовано увагу на використанні в ЦК України поряд із поняттям «правова допомога» поняття «право на захист». Зазначено, що у той час, як способи захисту цивільних прав та інтересів можуть бути різними, правову допомогу спрямовано на реалізацію і захист прав та інтересів зацікавлених суб'єктів. Зазначається, що надання безоплатної правової допомоги не слід ототожнювати з компенсацією витрат на правову допомогу, зменшенням або розподілом цих витрат між сторонами.

Указано на проблемність законодавчого регулювання надання правової допомоги у господарському судочинстві, оскільки ГК України не містить окремої статті, яка передбачала б право сторін господарського процесу на правову допомогу. Відзначено таку особливість господарського процесу, як не включення витрат на правову допомогу до судових витрат. Визначено, що відшкодуванню підлягають витрати виключно на послуги адвоката за наявності укладеної з ним угоди про надання правової допомоги та фактично проведеної оплати, при наданні ж правових послуг фахівцями у галузі права витрати на правову допомогу відшкодуванню не підлягають.

Серед особливостей надання правової допомоги у зв'язку із прийняттям нового КПК України визначено такі нововведення: правова допомога у кримінальному провадженні може надаватися лише адвокатами, а в деяких випадках захисником підозрюваного, обвинуваченого може бути законний представник; обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, надається можливість розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних; сторона захисту, потерпілий можуть здійснювати збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій тощо. Зазначено, що деякі положення нового закону не повною мірою відповідають Конституції України та положенням міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною.

Підрозділ 2.4. «Міжнародна правова допомога як вид правової допомоги» присвячено правовій допомозі у кримінальних, цивільних, адміністративних, сімейних справах, що здійснюється на рівні міжнародних відносин України з іншими державами, у тому числі, й на підставі міжнародно-правових угод. Надано характеристику чотирьом поколінням міжнародних договорів про правову допомогу та правові відносини, що почали укладатися УРСР, починаючи з ХХ ст., учасницею яких у подальшому стала Україна. Розкрито особливості міжнародної правової допомоги та міжнародного співробітництва, у тому числі у сфері кримінального судочинства, та принципи міжнародного співробітництва.

Третій розділ «Надання та одержання правової допомоги в Україні» складається з чотирьох підрозділів, в яких розкрито питання класифікації суб'єктів правової допомоги, визначено особливості правового статусу осіб, що мають право на одержання правової допомоги, суб'єктів надання безоплатної правової допомоги, а також запропоновано шляхи удосконалення інституту правової допомоги в Україні.

У підрозділі 3.1. «*Поняття та класифікація суб'єктів правової допомоги*» запропоновано до суб'єктів надання та одержання правової допомоги відносити суб'єктів права – фізичних або юридичних осіб, державу, соціальні спільноти, які здатні реалізовувати безпосередньо або через представника юридичні права та обов'язки. Відзначено закріплену на законодавчому рівні при визначенні права на правову допомогу можливість лише фізичних осіб володіти цим правом. Зазначено, що правових послуг у вигляді надання правової інформації, консультацій, складання документів, у тому числі процесуальних, можуть потребувати не тільки фізичні, але й юридичні особи приватного та публічного права, державні органи та органи місцевого самоврядування, які, у свою чергу, мають право отримувати правову допомогу на платній основі як шляхом звернення до юриста-професіонала, юридичної фірми, так і до адвоката або адвокатського об'єднання.

Запропоновано суб'єктів надання правової допомоги класифікувати в залежності від таких критеріїв: 1) оплатності на: а) суб'єктів, які надають правову допомогу на платній основі; б) суб'єктів безоплатної правової допомоги; 2) обсягу правової допомоги, яка надається суб'єктами надання безоплатної правової допомоги на: а) суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги; б) суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги; 3) характеру діяльності суб'єкта надання правової допомоги на: а) суб'єктів, основною діяльністю яких є лише надання правової допомоги; б) суб'єктів, діяльність яких із надання правової допомоги не є основним видом діяльності, має додатковий (факультативний) характер і передбачається у числі багатьох інших повноважень.

Визначено, що до суб'єктів надання правової допомоги належать: державні органи України, до компетенції яких входить надання правової допомоги (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України, нотаріат тощо); адвокатура України як спеціально уповноважений недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах; суб'єкти підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України; об'єднання громадян для здійснення захисту своїх прав і свобод.

Акцентовано увагу на суб'єктах, що володіють повноваженнями надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні, до яких належать органи виконавчої влади, фізичні та юридичні особи приватного права, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані установи; і суб'єктах надання безоплатної вторинної правової допомоги, до числа яких належать центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

У підрозділі 3.2. «Особливості правового статусу осіб, що мають право на одержання правової допомоги» доведено, що всі суб'єкти права можуть одержати платну правову допомогу.

Зазначено, що відповідно до Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні та Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога в державі поділяється на первинну та вторинну. До суб'єктів одержання безоплатної первинної правової допомоги належать усі без винятку особи, які перебувають на території Української держави – громадяни України, іноземці, особи без громадянства, апатриди, біпатриди, біженці. Суб'єктами одержання безоплатної вторинної правової допомоги є визначений Законом України «Про безоплатну правову допомогу» перелік осіб. Враховуючи положення чинного законодавства України, перелік суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу є невичерпним та потребує доповнення.

Зазначено, що положення чинного законодавства України про право на отримання безоплатної правової допомоги громадянами інших держав, з якими Україна уклала договори про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах, передбачають застосування згідно з ч. 3 ст. 1 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах і до юридичних осіб. Як приклад наведено поширення положень Договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах, відповідним чином на юридичних осіб, створених згідно з законодавством договірної сторони, на території якої вони знаходяться, а також на юридичних осіб, заснованих згідно з законодавством третьої держави, що здійснюють підприємницьку діяльність на території Договірних Сторін відповідно до законодавства останніх. Викладене дозволило зробити висновок стосовно того, що суб'єктами одержання безоплатної правової допомоги можуть бути не тільки фізичні, але й юридичні особи.

У підрозділі 3.3. «Суб'єкти надання безоплатної правової допомоги» установлено, що суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні, відповідно до Закону України «Про безоплатну

правову допомогу», є органи виконавчої влади; фізичні та юридичні особи приватного права; органи місцевого самоврядування; спеціалізовані установи.

Надання безоплатної правової допомоги в Україні покладено на центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

У підрозділі 3.4. «Шляхи удосконалення інституту правової допомоги в Україні» з метою удосконалення визначення поняття правової допомоги запропоновано:

пункт 3 ч. 1 ст. 1 Закону «Про безоплатну правову допомогу в Україні» викласти в такій редакції: «правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, захисту цих обов'язків, прав та свобод, їх відновлення у разі порушення»;

внести зміни до назви ст. 8 Закону «Про безоплатну правову допомогу в Україні» та викласти її в такій редакції: «Особи, що мають право на безоплатну первину правову допомогу»;

внести зміни до назви ст. 14 Закону «Про безоплатну правову допомогу в Україні» та викласти її в такій редакції: «Особи, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу»;

з метою використання єдиної термінології у понятійно-категоріальному апараті юриспруденції узгодити чинне законодавство України шляхом внесення відповідних змін у частині вживання термінів «правова допомога» та «юридична допомога» в Законі України «Про соціальні послуги», «Про міліцію»;

доповнити перелік суб'єктів одержання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні, визначений Законом «Про безоплатну правову допомогу» такими категоріями осіб, як: особи, які постраждали внаслідок терористичного акту, а також особи, що постраждали від терористичного акту внаслідок участі у боротьбі з тероризмом відповідно до Закону «Про боротьбу з тероризмом»; особи, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань за хворобою, на підставі закону про амністію чи акта про помилування, умовно-достроково звільнені від відбування покарання, яким замінено невідбуту частину покарання більш м'яким, звільнені від відбування покарання вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до трьох років відповідно до Закону «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»; особи, на яких поширюється дія Закону України «Про

порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», а саме особи, які постраждали внаслідок незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення у ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виймки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян, незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

ВИСНОВКИ

У дослідженні представлено вирішення наукового завдання, суть якого полягає у визначенні поняття, ознак та змісту правової допомоги, її видів, окресленні кола суб'єктів надання правової допомоги та переліку осіб, які мають право на отримання правової допомоги, запропоновано шляхи удосконалення інституту правової допомоги в Україні. Здійснене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Необхідність у правовій допомозі виникла у суспільстві з появою перших засобів судового вирішення конфліктів. Простеживши розвиток та етапи становлення інституту правової допомоги в Україні, можна дійти висновку, що інститут захисту прав громадян виник на найнижчих ступенях суспільного розвитку, пройшов довгий та тернистий шлях свого становлення в усіх народів світу, у тому числі і в Україні. Становлення і розвиток інституту правової допомоги при здійсненні правосуддя в Україні відбувалися під впливом загальних світових тенденцій розвитку кримінально-процесуального права, трансформуючись у сучасне розуміння правової допомоги.

2. Визначено, що правова допомога – це різновид юридичної діяльності, який спрямовано на здійснення правових послуг для зацікавлених осіб публічного і приватного права. Правова допомога може здійснюватися як на платній, так і безоплатній основі, причому, порядок надання безплатної правової допомоги чітко регламентовано діючим законодавством.

3. Виокремлено та охарактеризовано такі ознаки правової допомоги: а) правова допомога – це різновид юридичної діяльності; б) отримує вираження у наданні правових послуг; в) може надаватися як на платній, так і безоплатній основі; г) відсутність гарантії позитивного результату

правової допомоги; д) передбачає наявність професійної таємниці; ж) наслідки правової допомоги мають юридичне значення.

4. Удосконалено поняття безоплатної правової допомоги завдяки доповненню його категорією «юридичні обов'язки». Конституційне право на кваліфіковану правову допомогу належить до інституту основних прав і свобод людини і громадянина, які лежать в основі правового статусу особистості. Це право, з одного боку, є одним з найважливіших прав людини і громадянина, а з іншого – гарантію дотримання комплексу інших прав особистості. Доведено, що доречніше визначати правову допомогу як правові послуги, спрямовані не тільки на реалізацію забезпечення прав і свобод людини і громадянина, але й юридичних обов'язків, визначених Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами України. Відповідно, під правовою допомогою слід розуміти надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, захисту цих обов'язків, прав та свобод, їх відновлення у разі порушення.

5. Правова допомога є особливим видом юридичної діяльності. Складовою частиною практичної професійної діяльності юриста є надання правової допомоги, яка проявляється у: а) пошуку правової інформації, правової оцінки представлених або знайдених фактів, формальній визначеності виконуваної роботи; б) підборі правових норм та отриманні юридичного висновку як вияву відповідного ступеня творчої самостійності при вирішенні юридичних справ та правових завдань; в) веденні у правових рамках переговорів, виступів у судах тощо. При цьому, досліджувати правову допомогу можна як з точки зору юридичної діяльності, так і з позиції правової послуги. Правова допомога як процес відбувається як юридична діяльність кваліфікованого суб'єкта надання правової допомоги та зовні має вираження у вигляді правової послуги – результату юридичної діяльності.

6. Враховуючи той факт, що надання соціальних послуг, здійснюється окремим категоріям населення у зв'язку з інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті, визначено, що правова допомога може надаватися у вигляді соціальних послуг соціально незахищеним верствам населення.

7. Поняття «правова допомога» та «юридична допомога» є тотожними. У чинному законодавстві України, наприклад, в Законах України «Про міліцію», «Про соціальні послуги» вживається поняття «юридична допомога», а в Законах України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про судоустрій та статус суддів» вживається поняття «правова допомога».

При аналізі норм даних нормативно-правових актів вбачається однаковий зміст згаданих термінів.

8. Обґрунтовано, що поняття «правова допомога» та «правові послуги», хоча і не є абсолютно тотожними, але мають подібне значення. Окрім поняття «правові послуги» в літературі, законодавстві досить часто використовується поняття «юридичні послуги». Запропоновано віддавати перевагу поняттю «правові послуги» як похідному від поняття «правова допомога» та такому, що вживається у спеціальному законі – Законі України «Про безоплатну правову допомогу».

9. У співвідношенні з поняттям «правова послуга» правова допомога є поняттям більш високого юридично-нормативного порядку і більш широкого соціально-правового змісту. Понятійно-сміслова взаємодія між цими поняттями може бути виражена як відношення категорії (правова допомога) і поняття (правові послуги). Так, у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» визначено, що правова послуга є зовнішньою формою правової допомоги.

10. Поняття захисту є більш широким за обсягом, ніж поняття правової допомоги. Згідно з нормами Конституції захист є різним і за об'єктом (стосовно соціальних, трудових, фізичних, інших прав і свобод, тобто як негативних, так і позитивних прав), і за формами, чи засобами (через суд, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні органи, політичні та інші об'єднання, чи через захисника). За видом захист може бути правовим – відновлення певних прав через відповідні процедури, соціальним (як соціальна захищеність), фізичним. Підкреслено, що в процесі реалізації права на захист, особа може отримати правову допомогу як гарантоване Конституцією право.

11. Поняття «правова допомога» і «захист від обвинувачення» у кримінальному судочинстві не є тотожними, але є суміжними, оскільки у певних сферах вони можуть співпадати, коли через правову допомогу реалізується право на захист від обвинувачення. Право на захист у кримінальному судочинстві визначено як суб'єктивне право підозрюваного, обвинуваченого, підсудного чи засудженого. У кримінальному судочинстві захист від обвинувачення є видом правової допомоги, а правова допомога при цьому є поняттям більш широким, оскільки є потрібною не тільки підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, але й потерпілим та свідкам. Розуміння співвідношення цих понять є важливим для визначення суб'єктів, сфери і порядку їх реалізації.

12. Характеристика міжнародно-правових стандартів правової допомоги дала змогу обґрунтувати, що право особи звертатися по захист своїх прав до міжнародних правозахисних органів свідчить про міжнародну правосуб'єктність індивіда – одне з найбільших досягнень на шляху реалізації універсальних прав та свобод людини. Слід звернути увагу

на важливість застосування міжнародно-правових стандартів у юридичній діяльності в державі, що дозволяє підвищити якість правосуддя, забезпечити гарантування прав, свобод та інтересів суб'єктів права в Україні.

13. На основі здійсненого аналізу феномену правової допомоги зазначено про необхідність доповнення класифікації її видів за такими критеріями, як форми, в яких може здійснюватися правова допомога (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; підготовка документів непроцесуального характеру (звернень, заяв, скарг тощо); складання документів процесуального характеру; представництво; надання правової допомоги юридичними клініками). У залежності від територіальної ознаки правову допомогу можна поділити на внутрішньодержавну, міжнародну та змішану правову допомогу. У залежності від сфери надання правова допомога поділяється на правову допомогу, що надається у кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справах, у справах про адміністративні правопорушення. Надання та одержання правової допомоги в різних видах судочинства має свої особливості.

15. Досліджено порядок надання та отримання безоплатної правової допомоги в Україні і з'ясовано, що безоплатна правова допомога в Україні є особливим видом правової допомоги. Наголошено на значущості розроблення питання безоплатної правової допомоги, оскільки реальний та безперешкодний доступ осіб до безоплатної правової допомоги дозволяє на відповідному рівні забезпечувати права, свободи та інтереси осіб, їх охорону та захист. Розвиток та удосконалення інституту правової допомоги в Україні має важливе значення для ефективного функціонування та реалізації системи конституційних гарантій у частині забезпечення, охорони та захисту прав людини і громадянина, соціально-правового забезпечення вразливих верств населення, які опинилися у складній життєвій ситуації.

16. Обґрунтовано необхідність розмежування осіб, що мають право на отримання правової допомоги, з колом суб'єктів правової допомоги, у тому числі безоплатної. Суб'єктами надання платної правової допомоги є фізичні та юридичні особи, які мають необхідні компетенцію та статус для вчинення правових послуг. Суб'єктами надання безоплатної правової допомоги є визначені законом категорії осіб. Відповідно до Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні та Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога в державі поділяється на первинну та вторинну.

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» є органи виконавчої влади; фізичні та юридичні особи приватного права; органи місцевого самоврядування; спеціалізовані установи. Надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні покладено на центри

з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

17. Виявлено проблемні аспекти організації правової допомоги в Україні та запропоновано шляхи удосконалення функціонування цього особливого виду юридичної діяльності в Українській державі, а саме: необхідність внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу в Україні», Закону України «Про соціальні послуги», Закону України «Про міліцію» щодо удосконалення визначення поняття правової допомоги, встановлення порядку співвідношення із суміжними категоріями, розширення кола осіб, що мають право на одержання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги / В. Личко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / С.В. Ківалов (гол. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2010. – Вип. 50. – С. 419–425.

2. Личко В.С. Суб'єкти одержання безоплатної правової допомоги в Україні / В. Личко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / С.В. Ківалов (гол. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2010. – Вип. 52. – С. 407–414.

3. Личко В.С. Правова допомога та її особливості в цивільних справах / В. Личко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / С.В. Ківалов (гол. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 63. – С. 527–534.

4. Личко В.С. Поняття безоплатної правової допомоги та деякі аспекти її надання в Україні // Юридичний вісник : наукове видання / М.П. Орзіх (гол. ред.) [та ін.] – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 2. – С. 150–155.

5. Личко В.С. Деякі аспекти правової допомоги за новим кримінальним процесуальним законодавством України / В. Личко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / С.В. Ківалов (гол. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 67. – С. 734–741.

6. В.С. Личко. Поняття та види правової допомоги в Україні / В. Личко // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : зб. тез доповідей міжнар. щоріч. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів, присвяч. пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (м. Львів, 11–13 лютого 2010 р.) – Львів; О., 2010. – С. 100–101.

7. В.С. Личко. Суб'єкти надання безоплатної правової допомоги в Україні / В. Личко // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : матеріали міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів, присвяч. пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (м. Одеса, 26–27 листопада 2010 р.) / за заг. ред. В.О. Тулякова. – О. : Фенікс, 2010. – С. 78–81.

8. Личко В.С. Теоретичні основи надання правової допомоги в цивільних справах / В. Личко // Правове життя сучасної України : тези доповідей міжнар. наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу, 20–21 травня 2011 р. / відп. ред. В.М. Дрьомін : Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2011. – С. 84–86.

9. Личко В.С. Суб'єкти надання безоплатної правової допомоги в Україні / В. Личко // Актуальні проблеми філософії права: правова аксіологія : матеріали міжнар. «круглого столу» (м. Одеса, 9 грудня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2012. – С. 291–295.

10. Личко В.С. Правова допомога та захист: співвідношення понять / В. Личко // Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції : тези Другої міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті професора О.В. Сурілова (30–31 березня 2012 р.). – О. : Фенікс, 2012. – С. 243 – 245.

11. Личко В.С. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти надання правової допомоги в Україні // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 1 / відп. за вип. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – С. 147–149.

12. Личко В.С. Зміст правової допомоги // Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін. ; за ред. Ю.М. Оборотова. – О. : Фенікс, 2012. – С. 188–200.

13. Личко В.С. Правова допомога як юридична діяльність та правова послуга // Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави : матеріали міжнар. «круглого столу» / за ред. Ю.М. Оборотова. – О. : Фенікс, 2013. – С. 156–157.

14. Личко В.С. Правова допомога у співвідношенні з юридичною допомогою та юридичними послугами // Розвиток методології сучасної юриспруденції : матеріали Третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 12 квітня 2013 р.) / відп. ред. Ю.М. Оборотов ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2013. – С. 147–152.

15. Личко В.С. Третейські суди як суб'єкти надання безоплатної правової допомоги в Україні // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2013 р.). Т. 1 / відп. за вип. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2013. – С. 133–135.

АНОТАЦІЯ

Личко В.С. **Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження.** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2013.

Дисертацію присвячено загальнотеоретичному дослідженню інституту правової допомоги в Україні. Підкреслено особливе значення правової допомоги в системі забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів та обов'язків людини і громадянина.

Визначено поняття правової допомоги на загальнотеоретичному рівні, відповідно до якого правова допомога – це різновид юридичної діяльності, спрямований на здійснення правових послуг для зацікавлених осіб приватного та публічного права. Удосконалено визначення безоплатної правової допомоги, відповідно до якого правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації не тільки прав і свобод людини і громадянина, але й юридичних обов'язків, визначених Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами.

Виокремлено та охарактеризовано ознаки правової допомоги, розкрито зміст правової допомоги з точки зору юридичної діяльності та правової послуги. Висвітлено питання співвідношення правової допомоги з такими суміжними поняттями як «юридична допомога», «юридичні послуги», «правові послуги», «соціальні послуги», «захист», «захист від обвинувачення».

Класифікацію правової допомоги доповнено критеріями територіальної ознаки, форм здійснення правової допомоги тощо. За критерієм територіальної ознаки уперше запропоновано такий вид правової допомоги, як змішана правова допомога.

Обґрунтовано необхідність збільшення обсягу безоплатної вторинної правової допомоги в Україні за рахунок доповнення переліку осіб, що мають право на одержання такої допомоги.

Запропоновано способи удосконалення інституту правової допомоги шляхом внесення змін до законодавства України.

Ключові слова: правова допомога, правова послуга, юридична діяльність, безоплатна правова допомога, суб'єкти правової допомоги, особи, що мають право на одержання правової допомоги.

АННОТАЦИЯ

Лычко В.С. Понятие и виды правовой помощи в Украине: общетеоретическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2013.

Диссертация посвящена общетеоретическому исследованию института правовой помощи в Украине. Подчеркивается особое значение правовой помощи в системе обеспечения реализации прав, свобод, законных интересов и обязанностей человека и гражданина. Сформулировано определение правовой помощи как категории общетеоретического правоведения, согласно которому правовая помощь – это разновидность юридической деятельности, направленной на осуществление правовых услуг заинтересованным лицам частного и публичного права.

Усовершенствовано определение бесплатной правовой помощи, в соответствии с чем бесплатная правовая помощь – это предоставление правовых услуг, направленных на обеспечение реализации не только прав и свобод человека и гражданина, но и юридических обязанностей, определенных Конституцией Украины и другими нормативно-правовыми актами.

Выявлены и охарактеризованы признаки правовой помощи; определено соотношение понятия «правовая помощь» с такими смежными понятиями, как «юридическая помощь», «правовые услуги», «социальные услуги», «защита», «защита от обвинения». Раскрыто содержание правовой помощи через юридическую деятельность и правовую услугу. Охарактеризованы международно-правовые стандарты правовой помощи, подчеркнута необходимость их применения в организации правовой помощи в Украине.

Классификацию правовой помощи предложено осуществлять в соответствии с критериями территориального признака, форм реализации правовой помощи, сферы предоставления. В зависимости от территориального признака впервые предложен такой вид правовой помощи, как смешанная правовая помощь. Определены особенности получения и предоставления правовой помощи в разных видах судопроизводства.

Определен круг субъектов предоставления и получения правовой помощи, в соответствии с чем предложено разграничивать субъектов правовой помощи как субъектов, предоставляющих правовую помощь, и круг лиц, имеющих право на получение правовой помощи.

Осуществлена классификация субъектов предоставления правовой помощи в зависимости от критериев платности; объема правовой помощи, которая предоставляется субъектами оказания бесплатной правовой помощи; характера деятельности субъекта оказания правовой помощи в зависимости от того, является ли предоставление правовой помощи основным или факультативным видом деятельности такого субъекта.

Определено, что бесплатная правовая помощь в Украине является особым видом правовой помощи. Все субъекты права могут получать бесплатную первичную правовую помощь, в то время, как на бесплатную вторичную правовую помощь имеют право лишь определенный Законом Украины «Про бесплатную правовую помощь» круг лиц. В соответствии с этим, подчеркнута необходимость дополнения круга лиц, имеющих право на получение бесплатной вторичной правовой помощи.

Предложены способы усовершенствования института правовой помощи путем внесения изменений в действующее законодательство.

Ключевые слова: правовая помощь, правовая услуга, юридическая деятельность, бесплатная правовая помощь, субъекты правовой помощи, лица, имеющие право на получение правовой помощи.

SUMMARY

V.S. Lychko. Concept and types of legal aid in Ukraine: general theoretical study. – Manuscript.

The thesis stands for a Candidate's degree in Law, speciality 12.00.01 – Theory and history of state and law; History of political and legal doctrines.– National University «Odessa Academy of Law», Odessa, 2013.

The thesis covers general theoretical study of the institute of legal aid in Ukraine. Emphasizes special importance of legal aid within the system for securing implementation of rights, freedoms, legal interests and responsibilities of both a person and a citizen.

The concept of aid and advice in legal matters on a general theoretical level, under which legal aid is a kind of legal action aimed at the implementation of legal services to stakeholders of private and public law. Improved definition of free legal aid, under which legal aid is the provision of legal services to ensure not only the implementation of the rights and freedoms of people and citizens, but legal duties determined by the Constitution of Ukraine and other normative legal acts.

Allocate and describe the features of legal aid, and clear up the content of legal aid in terms of legal practice and legal services. The thesis also covers the issue related to correlation of legal assistance with such related concepts as legal aid, legal services, law services, social services, protection, protection from prosecution.

Classification of legal aid is supplemented with criteria of territorial principles, types of legal aid implementation, etc. Depending on the territorial principle it is for the first time that such type of legal aid as mixed legal assistance is proposed.

Proving the necessity of increasing the volume of secondary legal aid in Ukraine by supplementing persons who are eligible for such aid.

Proposals for improving the institution of legal aid by amending the legislation of Ukraine.

Keywords: legal aid, legal services, legal activities, free legal aid, legal aid entities, persons who are eligible for legal aid.